

Krystyna Ziółkowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0003-4825-0597

Instrumenty prawne służące zabezpieczeniu społecznemu rodziny

Wstęp

Po transformacji ustrojowej rozpoczętej w roku 1998 przyjęto nowe regulacje, dotyczące rozwoju demokracji w Polsce. Przede wszystkim przywrócono wolność słowa, wprowadzono rzeczywisty wpływ na demokratyczny wybór senatorów do izby niższej Parlamentu – Senatu. Społeczeństwo otrzymało możliwość polepszenia swojego standardu życia, coraz więcej pojawiało się przedsiębiorców z kapitałem zagranicznym, a tym samym tworzyły się nowe miejsca pracy. Jednakże należy podkreślić, że nowe reformy wprowadzane przez ówczesnego Ministra Finansów doprowadzały do upadłości rodzimych zakładów pracy, w szczególności tzw. opartych na kapitale państwowym, co w dalszym czasie doprowadzało do zwiększenia bezrobocia w państwie.

Należy podkreślić, że rodzina jest podstawową komórką społeczną, która przyczynia się do rozwoju państwa, zaś rodzące się dzieci powinny zastępować pokolenie, które w chwili obecnej coraz szybciej się starzeje. Niestety, system ubezpieczeniowy w zakresie wypłacania emerytur lub rent staje się coraz mniej wydolny. Powodem takiej sytuacji jest niewątpliwie zbyt mała dzietność w państwie. Należałoby postawić pytania: czy państwo jako jednostka, która ma służyć społeczeństwu proponuje wprowadzenie odpowiedzialnej polityki prorodzinnej, czy posiada instrumenty prawne, które zachęciłyby do posiadania większej liczby dzieci, czy polityka w zakresie zatrudnienia jest odpowiednio prowadzona? Statystyki wskazują na model rodziny „dwa plus jeden” (rodzice plus jedno dziecko), posiadanie więcej dzieci skazuje rodzinę na krytykę ze strony społeczeństwa. Innym czynnikiem jest obawa utrzymania finansowego rodziny na godnym poziomie czy brak stabilności zatrudnienia na rynku pracy. Praca zawodowa determinuje układ dnia, styl życia, relacje społeczne. Jej utrata może zmienić radykalnie światopogląd, opinie,

system wartości, zamierzenia i aspiracje członków rodziny (...). Długotrwałe bezrobocie zakłóca życie rodzinne, prowokuje rozruchy społeczne¹.

Prawna ochrona rodziny – wybrane aspekty

Problematyka prawnej ochrony rodziny jest pojęciem bardzo szerokim oraz złożonym, toteż zostaną przedstawione najważniejsze akty prawne regulujące ten aspekt. Najważniejszy w Polsce akt prawny również wskazuje na wysoką rangę w aspekcie prawnym jednostki jaką jest rodzina, małżeństwo czy rodzicielstwo. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.² daje gwarancję ochrony indywidualnej oraz w ramach tzw. grupy rodzinnej. W rozdziale I Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej można znaleźć naczelne zasady ustrojowe naszego państwa, zawarte w art. 18 wskazujące, że: „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”³. Przepis ten świadczy o przyznaniu rodzinie konstytucyjnej ochrony. Zdaniem M. Dobrowolskiego⁴ zainteresowanie prawa konstytucyjnego rodziną wynika z faktu, że z jednej strony jest ona instytucją ustrojową *sensu largo* (instytucją ustroju społecznego), z drugiej założenie rodziny i ochrona spokojnego jej funkcjonowania stanowią podstawowe prawa człowieka. Zgodnie z Konstytucją RP związek małżeński mogą zawrzeć wyłącznie jedna kobieta i jeden mężczyzna, którzy korzystają z ochrony i opieki przyznanej przez ustawę zasadniczą. Jednakże należy podkreślić, że inne niż małżeństwo formy pożycia nie są zakazane. Związki takie, w tym konkubinaty, są przez prawo tolerowane, a niektóre interesy majątkowe i osobiste konkubentów pośrednio i w ograniczonym zakresie są nawet chronione⁵. Nadanie małżeństwu i rodzinie szczególnej pozycji w strukturze norm konstytucyjnych stanowi element „aksjologii konstytucyjnej”⁶. Usytuowanie art. 18 w rozdziale poświęconym zasadom ustroju państwa, według powszechnie panującej w literaturze przedmiotu opinii, świadczy o tym, że ustrojodawca nadaje małżeństwu i rodzinie szczególnie istotne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa i państwa, podnosząc kwestię ochrony tych instytucji do rangi podstawowej zasady konstytucyjnego porządku prawnego⁷. Należy stwierdzić, że

¹ B. Mierzwiński, *Zjawisko bezrobocia a życie rodzinne*, [w:] W. Nowak, M. Tunkiewicz (red.), *Rodzina w jednoczącej się Europie*, Olsztyn 2013, s. 40.

² Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

³ *Ibidem*, art. 18.

⁴ M. Dobrowolski, *Status prawny rodziny w świetle nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 4, s. 25–26.

⁵ J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2006, s. 47.

⁶ M. Dobrowolski, *Rodzina jako wartość konstytucyjna w orzecznictwie TK (1996–2007)*, [w:] P. Czarnek (red.), M. Dobrowolski (red.), *Rodzina jako podmiot prawa*, Zamość 2012, s. 9.

⁷ K. Serafin, *Ochrona rodziny w świetle przepisów prawa pracy*, Łódź 2018, s. 93.

doktryna prawa konstytucyjnego zalicza przepis art. 18 Konstytucji do tzw. norm programowych, nakazujących realizację celów wyznaczanych przez normodawcę. Normy te posiadają charakter wiążący, jednakże nie nakładają na adresata obowiązków o charakterze definitywnym⁸.

W literaturze zwraca się uwagę na to, że nie ma legalnej definicji rodziny, która posiadałby walory charakteru uniwersalnego. Próby zdefiniowania pojęcia rodziny występują w doktrynie oraz orzecznictwie. Według M. Zubika, zgodnie z treścią zawartą w art. 18 Konstytucji – rodzina to „trwały związek kobiety i mężczyzny, nakierowany na macierzyństwo i odpowiedzialne rodzicielstwo”⁹. Należy przypomnieć, że według prawa polskiego rodzina nie posiada osobowości prawnej, zaś poszczególne normy prawne są adresowane do jej członków np. małżonków, dzieci. Według M. Andrzejewskiego¹⁰ pojęcie rodziny można określić w drodze wykładni z norm regulujących daną dziedzinę stosunków społecznych. Normy prawne pełniące funkcję ochronną rodziny pojawiają się w różnych gałęziach prawa i mają różny charakter prawny. Kodeks rodzinny i opiekuńczy¹¹ nie wskazuje na legalną definicję rodziny. Jednakże w kilku przepisach ustawodawca używa terminu „rodzina”, w której skład wchodzi małżonkowie i ich dzieci lub sami małżonkowie¹². Niewiele jest wzmianek szerszego ujmowania rodziny, dotyczą one w szczególności aspektu obowiązku alimentacyjnego, którym objęci są wszyscy krewni, byli małżonkowie oraz niektórzy powinowaci. Szersze pojęcie „rodziny” występuje w Ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej¹³ – art. 6 pkt 14 uznaje za rodzinę osoby spokrewnione lub niespokrewnione pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące. Według W. Borysiaka ochrona rodziny, która zawarta jest w przepisie art. 18 Konstytucji obejmuje zakresem kilka rodzajów wspólnot, pod warunkiem, że można przypisać im cechę trwałości. Do tej grupy należą małżonkowie i ich wspólne dzieci, matki albo ojcowie wychowujący dziecko lub dzieci, pod warunkiem wcześniejszego pozostawania w związku małżeńskim lub trwałym konkubinacie¹⁴. Zaś według G. Kowalskiego ochroną zostało objęte małżeństwo i rodzina, a konkubinaty nie podlega tym normom. Jednakże osoby pozostające w takim związku mogą korzystać z ochrony i opieki państwa, jeżeli

⁸ T. Gizbert-Studnicki, A. Grabowski, *Normy programowe w konstytucji*, [w:] J. Trzciniński (red.), *Charakter i struktura norm konstytucji*, Warszawa 1995, s. 95 i nast.

⁹ M. Zubik, *Podmioty konstytucyjnych wolności, praw i obowiązków*, „Przegląd Legislacyjny” 2002, nr 2, s. 41.

¹⁰ M. Andrzejewski, *Prawna ochrona rodziny*, Warszawa 1999, s. 17.

¹¹ Dz.U. z 2017 r., poz. 682.

¹² T. Smoczyński, *Rodzina i prawo rodzinne w świetle nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 11/12, s. 191.

¹³ Dz.U. z 2017 r., poz. 1952.

¹⁴ W. Borysiak, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, s. 489.

w tych związkach zawiera się także ich rodzina, tworzona bądź przez partnerów i ich wspólne dziecko, bądź przez partnerów i dziecko (dzieci) jednego albo dzieci każdego z nich. Ochrona taka będzie dotyczyła rodziny, a nie samego związku nieformalnego¹⁵.

W polskim systemie prawnym pojawiło się nowe pojęcie: „inny członek rodziny”. Zmianę wprowadzono z dniem 2 stycznia 2016 r.¹⁶, która w art. 175¹ Kodeksu pracy wprowadziła nowe pojęcia: pracownika – innego członka najbliższej rodziny oraz ubezpieczonego – innego członka najbliższej rodziny. Mając na myśli pracownika – innego członka rodziny – należy przez to rozumieć będącego pracownikiem, innego niż pracownik – ojciec wychowujący dziecko, członka najbliższej rodziny, o którym mowa jest w art. 29 ust. 5 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa¹⁷. Za innego członka rodziny uważa się małżonka, rodziców, ojczyzma, macochę, teściów, rodzica dziecka, dziadków, wnuki, rodzeństwo, dzieci w wieku powyżej 14 lat, jeżeli pozostają we wspólnym gospodarstwie domowym. Prawo do zasiłku co do zasady przysługuje osobom objętym ubezpieczeniem chorobowym, zwolnionym od wykonywania pracy z powodu konieczności osobistego sprawowania opieki nad dzieckiem w wieku do osiągnięcia 8 lat – w określonych przez ustawodawcę przypadkach, chorym dzieckiem w wieku do ukończenia 14 lat, innym chorym członkiem rodziny. 1 września 2019 r.¹⁸ zmieniły się przepisy w tym zakresie, że uprawnienia do urlopu rodzicielskiego, ojcowskiego oraz na warunkach urlopu macierzyńskiego na wniosek pracownicy – matki dziecka, będzie mógł wziąć inny członek rodziny, np. babcia, dziadek, siostra czy brat. Do chwili obecnej inny członek najbliższej rodziny mógł pójść na jeden ze wskazanych urlopow, jednakże tylko wtedy, gdy matka miała orzeczenie o niezdolności do samodzielnej egzystencji, przebywała w szpitalu lub innym zakładzie leczniczym ze względu na stan zdrowia, uniemożliwiający jej opiekę nad dzieckiem oraz w przypadku śmierci lub porzucenia dziecka. Znowelizowane przepisy Kodeksu pracy i ustawy zasiłkowej przewidują cztery przypadki, kiedy prawo do części urlopu macierzyńskiego lub prawo do pobierania zasiłku macierzyńskiego za okres odpowiadający części urlopu macierzyńskiego może nabyć nie tylko ojciec dziecka, ale także inny członek najbliższej rodziny. Jako pierwsze należy zastrzec jednak to, że uprawnienia innego członka najbliższej rodziny zawsze pojawiają się obok uprawnień ojca

¹⁵ G. Kowalski, *Założenia prawa rodzinnego w świetle Konstytucji*, [w:] P. Kasprzyk (red.), P. Wiśniewski (red.), *Prawo rodzinne w dobie przemian*, Lublin 2009, s. 55.

¹⁶ Ustawa z 24.07.2015 r. o zmianie ustawy Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw, (Dz.U. z 2015 r., poz. 1268).

¹⁷ Dz.U. z 2014 r., poz. 159 z późn. zm., dalej ustawa zasiłkowa.

¹⁸ Ustawa z dnia 16.05.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw, (Dz.U. z 2019 r., poz. 1040).

dziecka, choć w przypadku tego ostatniego Kodeks pracy przewiduje więcej przypadków „przejmowania” urlopu lub zasiłku. To, czego znowelizowane przepisy nie czynią, to nie rozstrzygają, który z uprawnionych ma pierwszeństwo w nabyciu uprawnień – ojciec czy członek najbliższej rodziny¹⁹. Nowe przepisy zrównują ochronę stosunku pracy, a także przysługujące uprawnienia pracownikowi – ojcu wychowującemu dziecko i pracownikowi – członkowi najbliższej rodziny, którzy korzystają z urlopów macierzyńskich lub rodzicielskich²⁰. Według M. Mędrali²¹ włączenie w pewnych przypadkach innych członków rodziny do podmiotów, które mogą skorzystać z wymienionych urlopów będzie stanowiło w pewnym sensie uelastycznienie uprawnień rodzicielskich. Jest to wyraz zmniejszenia ograniczenia konstytucyjnego obowiązku kobiety do wykorzystania urlopu macierzyńskiego, zwłaszcza w sytuacji, gdy ojciec dziecka z różnych powodów nie chce lub nie może przejąć pozostałej części urlopu lub zasiłku.

Ustawa zasadnicza jaką jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej wskazuje również na aspekt ochrony macierzyństwa. W szczególności wskazuje na to art. 68 ust. 3, który stanowi: „władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym (...)”. Na mocy art. 71 ust. 2 „matka przed i po urodzeniu dziecka ma prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych w zakresie określonym ustawą.”²² J. Ignatowicz i M. Nazar tworząc definicję macierzyństwa podkreślają, że powinno być ono odnoszone przede wszystkim do więzi łączącej kobietę ciężarną z jej nienarodzonym jeszcze dzieckiem, natomiast rodzicielstwo obejmuje więź wynikającą z faktu bycia matką, albo ojcem²³. Warty podkreślenia jest również aspekt państwa, który w swej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny²⁴. Jednakże, jak wskazuje M. Chmaj, wymieniony przepis nie może być podstawą skargi konstytucyjnej. Jest to tzw. norma programowa, która wskazuje na postulaty, jakimi powinny się kierować organy władzy podczas stanowienia i stosowania prawa²⁵.

Wśród aktów niższego rzędu, które również poruszają problematykę rodzinną należy wymienić Kodeks pracy, gdzie w sposób szczególny wskazano na jej funkcję ochronną²⁶. Według T. Liszcz z reguły, gdy oboje rodziców

¹⁹ K. Kulig, *Członek najbliższej rodziny jako osoba nabywająca uprawnienia związane z rodzicielstwem*, „Monitor Prawa Pracy” 2016, nr 3, s. 135.

²⁰ E. Panufnik, *Zmiany w Kodeksie pracy 2019 – ochrona innych członków najbliższej rodziny korzystających z urlopu macierzyńskiego i rodzicielskiego*, www.infor.pl (data dostępu: 30.08.2019).

²¹ M. Mędrala, *Uprawnienia rodzicielskie dla członków najbliższej rodziny pracownika*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2016, s. 93–94.

²² Konstytucja RP z dnia 2.04.1997 r., art. 68 i art. 71, ust. 2.

²³ J. Ignatowicz, M. Nazar, op. cit., s. 48.

²⁴ Konstytucja RP, art. 71, ust. 1.

²⁵ M. Chmaj, *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji RP*, Warszawa 2008, s. 181.

²⁶ Ustawa z 26.06.1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. z 1974 r. Nr 24, poz. 141 ze zm.

pracuje poza domem, konieczne jest ustanowienie w prawie pracy takich rozwiązań, które pomogą im zorganizować opiekę nad dziećmi, stosowną do ich wieku i stanu zdrowia, a także będą chronić organizm kobiety jako matki (przyszłej matki) przed szkodliwym wpływem pracy zawodowej na jej potomstwo. Prawo pracy może też odegrać pewną rolę, chociaż na pewno nie pierwszoplanową, w zapewnieniu rodzinie materialnych podstaw egzystencji przez stworzenie preferencji w zatrudnieniu oraz umocnienie trwałości stosunku pracy i zatrudnienia osób obciążonych obowiązkiem utrzymania rodziny²⁷.

Nauka Kościoła Katolickiego również wspiera i wskazuje na ochronę rodziny w państwie, podkreślając jak ważną funkcję pełni rodzina jako podstawowa komórka społeczna. Należy podkreślić fakt ochrony rodziny w Konkordacie zawartym między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską z 1993 r., który stanowi, że: „układające się Strony deklarują wolę współdziałania na rzecz obrony i poszanowania instytucji małżeństwa i rodziny będących fundamentem społeczeństwa”²⁸. Kościół Katolicki „rodzinę” pojmuje jako odrębny podmiot praw i obowiązków. Papież Jan Paweł II w liście do Rodzin podkreślił, że: „prawa rodziny nie są tylko matematyczną sumą praw osoby. Rodzina bowiem jest czymś więcej niż każdy z osobna człowiek. Jest wspólnotą rodziców i dzieci, bywa nieraz wspólnotą wielu pokoleń. Dlatego też jej podmiotowość domaga się własnych specyficznych praw”²⁹. Prawa fundamentalne, które powinny uwzględniać rolę państwa w prowadzeniu polityki rodzinnej zawarte są w Karcie praw rodziny z 1983 r. W adhortacji apostołskiej *Familiaris consorti* wskazuje się w jaki sposób państwo oraz społeczeństwo powinno udzielać wsparcia dla rodziny: „Władze publiczne przekonane o tym, że dobro rodziny stanowi wartość niezastąpioną i nieodzowną we wspólnocie obywateli, winny czynić wszystko celem zabezpieczenia wszelkiej pomocy gospodarczej, społecznej, pedagogicznej, politycznej i kulturalnej, niezbędnej do tego, ażeby rodziny mogły w sposób ludzki sprostać swoim odpowiedzialnym zadaniom”³⁰.

Należy również w tym miejscu podkreślić, że zauważa się odniesienie się do regulacji związanych z prawem pracy, dotyczących aspektów zabezpieczenia społecznego czy równego wynagrodzenia dla kobiety i mężczyzny. Z Karty praw rodziny wynika, że rodziny mają prawo do takiego systemu gospodarczego i społecznego, w którym organizacja pracy: zapewniałaby rodzinom wspólne życie, nie zagrażałaby ich wspólnocie majątkowej, stabilności oraz zdrowiu, stwarzałaby też możliwość odpoczynku, zapewniałaby wynagrodze-

²⁷ T. Liszcz, *Prawo pracy instrumentem polityki prorodzinnej państwa*, „PiZS” 2007, nr 6, s. 3.

²⁸ Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.

²⁹ T. Liszcz, op. cit., s. 2–6.

³⁰ S.L. Stadniczenko, *Rodzina i jej prawa w świetle Karty Praw Rodziny*, [w:] T. Jasudowicz (red.), *Prawa rodziny-prawa w rodzinie w świetle standardów międzynarodowych. Materiały Krajowej Konferencji Naukowej*, Toruń 1999, s. 23.

nie wystarczające potrzebom założenia i godnego utrzymania rodziny, czy to w formie tzw. płacy rodzinnej, czy też innych form zabezpieczenia społecznego, zapewniałaby równe wynagrodzenie za pracę jednakowej wartości, co miałoby szczególne znaczenie w kontekście pracy kobiet. Karta praw rodziny stawia wyraźny postulat, by wynagrodzenie otrzymywane przez ojca rodziny było takie, aby kobieta – matka nie była zmuszona do pracy poza domem, ze szkodą dla życia rodzinnego, a zwłaszcza dla wychowania dzieci³¹.

Polityka prorodzinna prowadzona przez państwo

Państwo odgrywa niezwykle ważną rolę w kształtowaniu prawa pracy oraz dokonywaniu interpretacji przepisów prawnych oraz wprowadzaniu istotnych zmian w prawodawstwie krajowym. Władza w państwie prawa powinna być sprawowana poprzez właściwe organy, które są przewidziane w przepisach Konstytucji RP oraz przepisach szczególnych. Rada Ministrów, na czele z Premierem, wykonuje władzę w państwie realizując program polityczny. W Polsce w zasadzie utożsamia się rząd z Radą Ministrów i oba terminy często stosuje się wymiennie (szczególnie używając języka potocznego), mimo że Konstytucja RP oraz ustawy konsekwentnie używają tylko określenia „Rada Ministrów”³². Z dziedziną prawa pracy, polityką społeczną czy polityką rodzinną ściśle powiązane jest Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Urząd ten ma najważniejszy wpływ na politykę prorodziną w kraju, proponowane programy pomocowe, wdrażanie instrumentów prawnych, m.in. mających na celu ochronę rodziny. Ważnym programem zasługującym na aprobatę jest wprowadzenie tzw. asystentów rodziny. Obecna Minister E. Rafalska wskazuje, że głównym zadaniem asystenta rodziny jest prowadzenie zindywidualizowanej pracy z rodziną, która ma np. problemy opiekuńczo-wychowawcze. Rolą asystentów rodziny jest wspieranie rodziny, jest to działanie profilaktyczne, a nie kontrolne, ingerujące w samodzielność rodziny. Ponadto rolą asystenta rodziny jest wspieranie rodzin, które z różnych powodów nie są w stanie samodzielnie spełniać prawidłowo funkcji opiekuńczo-wychowawczych wobec własnych dzieci. Celem pracy asystenta jest doprowadzenie do osiągnięcia przez rodzinę podstawowego poziomu stabilności życiowej, która umożliwi jej wychowywanie dzieci. Jego głównym zadaniem jest nie dopuścić do oddzielenia dziecka od rodziny lub umożliwić jak najszybszy powrót dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej. Powołanie asystentów rodziny jest zadaniem własnym gminy. W latach 2012–2014 było ono zadaniem fakultatywnym, a od 2015 r. stało się obligatoryjne. Z danych

³¹ Ibidem, s. 26–27.

³² K. Ziółkowska, *Rola Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej jako władzy wykonawczej w zakresie prawa pracy*, [w:] P. Majer, M. Kowalczyk (red.), *Władza w prawie*, Olsztyn 2014, s. 255.

na koniec grudnia 2015 r. wynika, że gminy zatrudniały 3816 asystentów rodziny, czyli o 12,4% więcej niż w 2014 r. (3393 asystentów). W 178 gminach wciąż jednak nie ma ani jednego asystenta. Z usług asystentów rodziny w roku ubiegłym skorzystało 41 739 rodzin (w 2014 r. 37 876 rodzin), co oznacza wzrost w stosunku do roku poprzedniego o 10,1%.

Od 2012 r. działa program „Asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej”, który wspiera samorządy terytorialne w zatrudnianiu asystenta rodziny. W 2016 r. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej przeznaczyło na ten cel najwyższą do tej pory kwotę 59,1 mln zł³³. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej ma niebagatelny wpływ na kształtowanie się przepisów dotyczących Kodeksu pracy oraz przepisów związanych z polityką rodzinną, ubezpieczeniami społecznymi (świadczenia macierzyńskie, rodzicielskie, wychowawcze). Niewątpliwie należy podkreślić, że poprzez Ministerstwo władza rządząca wykonuje swoje założenia programowe, realizuje pomysły dotyczące m.in. polityki zatrudnienia czy polityki rodzinnej. Wszelkie decyzje, które są podejmowane w Ministerstwie dotyczą całego społeczeństwa, niezależnie od tego czy jego członkowie są pracownikami, pracodawcami, matkami lub ojcami wychowującymi dziecko/dzieci czy też osobami bezrobotnymi. Zatem przepisy dotyczące polityki rodzinnej, które zostają wprowadzone do Kodeksu pracy mają na celu zwiększenie atrakcyjności powiększenia rodziny, nawiązanie ściślejszej więzi między rodzicami, zwiększenie zaangażowania ojca w wychowanie dziecka/dzieci³⁴. Głównym zadaniem asystenta jest wspieranie rodzin dotkniętych ubóstwem, niezaradnych życiowo, które ze względu na niskie wykształcenie nie potrafią sobie poradzić ze sprawami urzędowymi. Można nawet stwierdzić, że asystent rodziny jest pierwszą osobą, która wspiera rodzinę w bieżących problemach społecznych czy nawet wychowawczych. W tym miejscu należy zadać pytanie: jakby funkcjonowała rodzina, gdyby w systemie wpierania rodziny nie było ustanowionej takiej instytucji? Kto dotarłby do rodzin, które są niewydolne społecznie i finansowo? Praca asystenta rodziny nie należy do najłatwiejszych, często asystenci odwiedzają rodziny popołudniami lub wieczorami. Zaś ze względu na trudności w wykonywaniu tej pracy asystenci mogą korzystać z pomocy psychologów, pracowników socjalnych czy prawników. Niewątpliwie jest jeszcze wiele mankamentów tej pracy (np. zbyt dużo rodzin przypada na jednego asystenta rodziny), które należałoby poprawić (np. zagwarantowanie stabilności zatrudnienia). W konkluzji przydatności asystenta rodziny w obecnym systemie prawnym można stwierdzić, że ze względu na ciągle rosnące zapotrzebowanie na wsparcie rodzin szczególnie niewydolnych społecznie, wskazuje się na dużą potrzebę zapewnienia takiej opieki.

³³ *Asystenci rodziny to ważne wsparcie – informacja z dnia 12.września 2016 r.*, <http://www.mpips.gov.pl> (data dostępu: 12.09.2019).

³⁴ K. Ziółkowska, op. cit., s. 264.

Warto wspomnieć o ważnym i jednocześnie nowym projekcie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, jakim jest program „Rodzina 500+”, za który rząd polski dostał Nagrodę Europejskiej Konfederacji Dużych Rodzin (ELFAC) w uznaniu za wybitne osiągnięcia w zakresie polityki prorodzinnej. Program „Rodzina 500 plus” został opracowany z myślą o tym, aby poprzez zmniejszenie obciążenia finansowego rodzin, związanego z wychowywaniem ich dzieci, zachęcić Polaków do podejmowania decyzji o posiadaniu większej rodziny. Rządowy program „Rodzina 500+” ma za zadanie pomóc w wychowywaniu dzieci poprzez przyznawanie świadczeń wychowawczych. Wypłacane pieniądze mają posłużyć jako pokrycie kosztów związanych z zaspokojeniem potrzeb życiowych oraz wychowaniem dziecka. Program w swoim założeniu, poza poprawą sytuacji polskich rodzin, ma za zadanie również przyczynić się do zwiększenia dzietności. Aktualnie współczynnik dzietności w Polsce wynosi 1,3 urodzeń na kobietę, a dla porównania w roku 1983 wynosił 2,42³⁵. Pomimo że stanowi istotny wkład państwa w pomoc polskim rodzinom w sprostaniu trudom życia codziennego w zakresie zabezpieczenia podstawowych potrzeb życiowych dzieci, a tym samym wpływa na podwyższenie standardu życia dzieci, chociażby w minimalnym zakresie, to jednak nie stanowi leku na wszystkie bolączki społeczeństwa polskiego w tym zakresie³⁶. Prawo do świadczeń wychowawczych będzie przysługiwać na dziecko, rozumiane jako: dziecko własne, dziecko małżonka, dziecko przysposobione (adoptowane), dziecko znajdujące się pod opieką prawną do czasu ukończenia przez nie 18. roku życia. Świadczenie mogą pobierać rodzice, jeden rodzic, opiekunowie prawni oraz faktyczni opiekunowie. Beneficjentami rządowego programu „Rodzina 500+” mogą zostać obywatele Polski oraz cudzoziemcy, jeżeli znajdują wobec nich zastosowanie przepisy o koordynacji systemów zabezpieczeń społecznych, gdy wynika to z międzynarodowych umów dwustronnych, gdy osoba posiada kartę pobytu z adnotacją „dostęp do rynku pracy”, ale z wyłączeniem obywateli państw trzecich (z pozwoleniem na pracę na okres krótszy niż 12 miesięcy, którzy przybyli do Polski na studia, mogących pracować w oparciu o wizę). Cudzoziemcy mają prawo do świadczeń pod warunkiem zamieszkiwania na terytorium Polski przez okres pobierania świadczenia. Wyjątek stanowią sytuacje, gdy dwustronne umowy międzynarodowe lub przepisy o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego mówią inaczej³⁷.

³⁵ *Zasady i warunki programu „Rodzina 500 plus*, <http://www.program500plus.pl> (data dostępu: 20.09.2019).

³⁶ P. Zyśk, *Rządowy program „Rodzina 500 plus” a problem obniżania należnych świadczeń alimentacyjnych – sygnalizacja problemu na tle poprzedniego i obecnego stanu prawnego*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 24, s. 1339.

³⁷ *Program 500 Plus*, <http://www.program500plus.pl/dla-kogo.html> (data dostępu: 09.01.2018).

Minister Elżbieta Rafalska wskazała, iż wielowymiarowe wsparcie rodzin obejmuje także takie działania, jak pomoc finansowa, rozwój usług dla rodzin wychowujących dzieci, rozwój usług opieki nad małymi dziećmi, urlopy związane ze sprawowaniem opieki nad dzieckiem, wsparcie rodzin wielodzietnych, osób niepełnosprawnych i ich opiekunów, działania na rzecz stabilizacji zatrudnienia. Tworzą one rodzinom godne warunki do życia i podejmowania decyzji o rodzicielstwie. Do 30 czerwca 2019 r. świadczenie wychowawcze z programu „Rodzina 500+” było wypłacane w kwocie 500 zł miesięcznie na drugie i kolejne dziecko, bez dodatkowych warunków. Rodziny o niskich dochodach otrzymywały wsparcie także na pierwsze lub jedyne dziecko, przy spełnieniu kryterium dochodowego na osobę, wynoszącego 800 zł netto lub 1200 zł w przypadku wychowywania w rodzinie dziecka niepełnosprawnego. Było to nawet 6.000 zł netto rocznego wsparcia dla dziecka. Program „Rodzina 500+” to systemowe wsparcie polskich rodzin. Zgodnie z projektem, z pomocy korzystali rodzice oraz opiekunowie dzieci do 18. roku życia. Od 1 lipca 2019 r. świadczenie wychowawcze przysługuje na każde dziecko do ukończenia 18. roku życia, bez względu na dochód osiągany przez rodzinę³⁸. Prawo do tego świadczenia nie jest już także uzależnione od warunku ustalenia alimentów na dziecko od drugiego rodzica w przypadku wniosków składanych przez rodziców samotnie wychowujących dziecko. Przyznanie świadczenia nie wymaga wydawania i doręczania decyzji administracyjnej. Rodzic wnioskujący o wypłatę 500 złotych na dziecko otrzyma na wskazany we wniosku adres e-mail informację o przyznaniu świadczenia. Jeśli nie podał adresu poczty elektronicznej, taką informację będzie mógł odebrać osobiście, ale nie będzie to obligatoryjne. Nawet nieodebranie informacji nie będzie miało żadnego wpływu na wypłatę przyznanego świadczenia wychowawczego³⁹.

Należy podkreślić, że program nie dyskryminuje rodziców ze względu na stan cywilny, zatem świadczenie rodzicielskie otrzymają rodzice pozostający w związku małżeńskim, ale również pozostający w związkach nieformalnych. Wniosek do programu „Rodzina 500+” o zasiłek wychowawczy należy składać w urzędzie gminy lub miasta, właściwym dla miejsca zamieszkania osoby starającej się o świadczenie. Co więcej, istnieje możliwość złożenia wniosku również poprzez Internet. Wniosek o świadczenie wychowawcze 500 zł powinien zawierać:

- dane osoby starającej się o świadczenie (imię, nazwisko, datę urodzenia, PESEL, a w przypadku, gdy nie nadano numeru PESEL wymagany będzie numer dokumentu potwierdzającego tożsamość),
- dane dzieci będących pod opieką osoby składającej wniosek (imię, nazwisko, datę urodzenia, PESEL, stan cywilny).

³⁸ *Rodzina 500 plus – informacja z dnia 12 września 2016 r.*, <http://www.mpips.gov.pl> (data dostępu: 20.04.2018).

³⁹ <https://www.zus.pl/program-rodzina-500> (data dostępu: 20.09.2019).

Warunkiem otrzymania świadczenia wychowawczego (500+) jest jednak złożenie wniosku o przyznanie świadczenia. Wnioski o przyznanie świadczenia na nowych zasadach można składać online od 1 lipca (poprzez kanał bankowości elektronicznej, portal Emp@tia lub portal PUE ZUS), a od 1 sierpnia drogą tradycyjną (w urzędzie lub listownie poczta)⁴⁰.

Świadczenie wychowawcze będzie realizowane w gminach, a w sprawach, w których zastosowanie będą miały unijne przepisy o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, świadczenie realizować będą marszałkowie województw. Wybór optymalnych rozwiązań organizacyjnych w gminach, które zapewnią prawidłową i terminową realizację świadczenia wychowawczego, należeć będzie do wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Analogicznie do funkcjonujących od wielu lat rozwiązań organizacyjnych, dotyczących świadczeń rodzinnych, świadczenie wychowawcze będzie mogło być realizowane w danej gminie, zarówno w urzędzie gminy/miasta lub w wyodrębnionej komórce organizacyjnej w ośrodku pomocy społecznej lub innej jednostce organizacyjnej w danej gminie, np. w funkcjonujących już w wielu miastach w Polsce specjalnych centrach utworzonych do realizacji świadczeń socjalnych⁴¹.

Niestety, polityka prorodzinna została zaniedbana już wcześniej, przez poprzednie rządy, które sprawowały władzę. Wielu Polaków rozpoczęło swoją migrację za granicę, gdyż bezrobocie po transformacji ustrojowej bardzo wzrosło. Zatem pojawia się pytanie: czy obywatele polscy zamieszkujący poza terenem kraju mają prawo skorzystać z wspomnianego programu? Program „Rodzina 500+” jest zgodny z dotychczasową, unijną praktyką koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego. Pozwala ona ograniczyć przypadki nienależnego pobierania świadczeń przez osoby mieszkające za granicą. Ustawa o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci⁴² przewiduje, że świadczenie wychowawcze nie będzie przysługiwać, jeżeli rodzinie przysługuje za granicą świadczenie o podobnym charakterze, z wyjątkiem sytuacji, gdy przepisy o koordynacji systemu zabezpieczenia społecznego lub dwustronne umowy przewidują inaczej. Rodzice składający wniosek o przyznanie świadczenia są zobowiązani do informowania o każdej zmianie, mającej wpływ na prawo do tego świadczenia, w tym również o zmianie miejsca zamieszkania. Działania te wynikają z zakazu kumulacji świadczeń o charakterze rodzinnym, przewidzianych w przepisach unijnych. Zgodnie z ww. zasadą, wnioskodawca nie będzie mógł jednocześnie pobierać pełnej kwoty świadczeń w dwóch państwach członkowskich, jednak otrzyma najwyższą możliwą kwotę świadczeń przewidzianą w ustawodawstwie jednego z tych

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ *Rodzina 500 plus – informacja z dnia 31 marca 2016 r.*, <http://www.mpips.gov.pl> (data dostępu: 20.04.2018).

⁴² Ustawa z 11.02.2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, Dz.U. z 2016 r., poz. 195.

państw (z reguły właściwym do wypłaty świadczeń jest to państwo, w którym wykonywana jest praca). Jeśli rodzic przebywa w innym państwie UE i złoży tam wniosek o świadczenia rodzinne, tamtejszy organ informuje o tym fakcie marszałków województw w Polsce. Marszałek zaś przekazuje te informacje do właściwej gminy. Mechanizm koordynacji świadczeń o charakterze rodzinnym w ramach przepisów o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego nie jest rozwiązaniem nowym. Funkcjonuje już od dnia wejścia Polski do UE, tj. od ponad 11 lat i skutecznie zapobiega jednoczesnemu pobieraniu pełnej kwoty świadczeń o charakterze rodzinnym na te same dzieci w dwóch państwach, w tym samym okresie⁴³. W przypadku podania we wniosku informacji niezgodnych ze stanem faktycznym (np. niewskazania miejsca zamieszkania poza granicami RP) istnieje możliwość uznania wypłaconych świadczeń za nienależnie pobrane. Nienależnie pobrane świadczenie wychowawcze podlega egzekucji w trybie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Z szacunków Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wynika, że po rozszerzeniu formuły programu „Rodzina 500+” wsparcie trafi łącznie do ok. 6,8 mln dzieci (dzisiaj ze świadczenia wychowawczego korzysta 3,6 mln dzieci – stan na kwiecień 2019 r.). Wśród nich będą teraz także wszystkie dzieci przebywające w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Nowelizacja ustawy wydłuża też – do 31 maja 2021 r. – pierwszy okres, na jaki zostanie przyznane świadczenie wychowawcze na nowych zasadach. Oznacza to, że nie będzie trzeba składać ponownie wniosków o świadczenie wychowawcze w 2020 r.⁴⁴ W ciągu trwania programu pojawiają się również aspekty bardzo niepokojące. Mianowicie zauważa się spadek aktywności kobiet, które mogą mieć w przyszłości problem z ewentualnym powrotem na rynek pracy. Dodatkowym pomysłem na formę wykorzystania 500 złotych jest propozycja, aby te pieniądze mogły trafiać bezpośrednio do takich instytucji, jak przedszkola i żłobki. Program ten wciąż wywołuje wiele kontrowersji co do wykorzystywania przez rodziny tych pieniędzy. Powstaje pytanie, czy każda rodzina, która otrzymuje pieniądze z tego programu właściwie je wydatkuje na dzieci? Na chwilę obecną nikt nie jest w stanie tego do końca zweryfikować. Natomiast w momencie pojawienia się takich informacji, odpowiednie organy powinny zareagować. Według A. Gromady⁴⁵ żadna polityka społeczna nie istnieje w społeczno-ekonomicznej próżni, a program „Rodzina 500+” przez swój koszt (22 mld złotych rocznie), zasięg (2,4 ml rodzin), poparcie społeczne (77%) i wolę polityczną miał jeszcze większe szanse na osiągnięcie synergii z innymi politykami publicznymi. Pre-

⁴³ *Program Rodzina 500 plus – informacja z dnia 31 marca 2016 r.*, <http://www.mpips.gov.pl> (data dostępu: 20.04.2018).

⁴⁴ <https://www.zus.pl/program-rodzina-500> (data dostępu: 20.09.2019).

⁴⁵ A. Gromada, *Czemu służy Program Rodzina 500 Plus? Analiza celów polityki publicznej i polityki partyjnej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2018, Rok LXXX, z. 3, s. 244.

sja czasu, pod którą tworzono program, negatywnie wpłynęła na jego jakość: od niejasności celów, przez niedostosowanie narzędzi, po brak komplementarności w systemach wsparcia rodzin i fasadowe konsultowanie rozwiązań.

Od początku lipca 2019 r. drogą internetową można było także złożyć wniosek o wyprawkę szkolną w wysokości 300 zł z programu „Dobry start”. Świadczenie „Dobry start” przysługuje raz w roku na dziecko uczące się w szkole, aż do ukończenia przez nie 20 lat. Dzieci niepełnosprawne, uczące się w szkole, mogą otrzymać świadczenie do ukończenia przez nie 24 lat. Wnioski można składać online za pośrednictwem kanałów bankowości elektronicznej lub portalu Emp@tia. Termin składania wniosków upływa 30 listopada 2019 r.⁴⁶ Aby otrzymać wsparcie, należy złożyć wniosek. Może to zrobić matka, ojciec, opiekun prawny dziecka lub opiekun faktyczny dziecka (opiekun faktyczny to osoba faktycznie sprawująca opiekę nad dzieckiem, która wystąpiła do sądu opiekuńczego o przysposobienie dziecka). Wniosek o świadczenie dla dzieci, które przebywają w pieczy zastępczej składa rodzic zastępczy, osoba prowadząca rodzinny dom dziecka lub dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej. Świadczenie „Dobry start” nie przysługuje na dzieci uczęszczające do przedszkola oraz dzieci realizujące roczne przygotowanie przedszkolne w tzw. zerówce w przedszkolu lub szkole. Program „Dobry start” nie obejmuje również studentów⁴⁷.

Od 1 marca 2019 r. można ubiegać się o rodzicielskie świadczenie uzupełniające⁴⁸. Będzie ono mogło być przyznane matce, która urodziła i wychowała lub wychowała co najmniej czworo dzieci, a w przypadku śmierci matki dzieci albo porzucenia dzieci przez matkę lub też długotrwałego zaprzestania wychowania dzieci – ojcu, który wychował co najmniej czworo dzieci. O świadczenie będą mogły ubiegać się osoby, które nie posiadają niezbędnych środków do życia i osiągnęły wiek emerytalny. W przypadku kobiet to 60 lat, mężczyzn – 65 lat. Rodzicielskie świadczenie uzupełniające będzie przysługiwać wyłącznie osobom mieszkającym w Polsce i mającym (po ukończeniu 16 lat) tzw. ośrodek interesów życiowych na terytorium naszego kraju – przez co najmniej 10 lat⁴⁹. Pisemny wniosek o rodzicielskie świadczenie uzupełniające będzie rozpatrywał prezes Zakładu Ubezpieczeń Społecznych lub prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Do wniosku trzeba będzie dołączyć oświadczenie „o sytuacji rodzinnej, majątkowej i materialnej”, a także inne dokumenty, które mogą mieć wpływ na przyznanie świadczenia. Następnie, po przeanalizowaniu całej dokumentacji, zostanie podjęta

⁴⁶ <https://www.portalsamorzadowy.pl/polityka-i-spoleczenstwo/mieszkam-za-granica-czy-dostane-500-plus-ministerstwo-odpowiada-rodzicom,128326.html> (data dostępu: 20.09.2019).

⁴⁷ <https://www.gov.pl/web/rodzina/dobry-start> (data dostępu: 20.09.2019).

⁴⁸ Ustawa z 31.01.2019 r. o rodzicielskim świadczeniu uzupełniającym (Dz.U. z 2019 r., poz. 303).

⁴⁹ <https://www.gov.pl/web/rodzina/mama-4-pytania-i-odpowiedzi> (data dostępu: 20.09.2019).

decyzja o przyznaniu świadczenia lub jego odmowie. Oddziały Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oraz inne organy rentowe (np. służb mundurowych) będą zajmowały się obsługą oraz wypłatą świadczenia. Rodzicielskie świadczenie uzupełniające jest specjalnym świadczeniem nieskładkowym, finansowanym z budżetu państwa, które jedynie uzupełniająco lub zastępczo jest powiązane z ryzykiem starości. W przypadku, gdy osoba zainteresowana pobiera już świadczenie niższe od najniższej emerytury, świadczenie rodzicielskie będzie uzupełniać pobierane świadczenie do tej kwoty. Natomiast w przypadku osoby niemającej prawa do żadnego świadczenia, wysokość rodzicielskiego świadczenia uzupełniającego odpowiadać będzie kwocie najniższej emerytury, która od 1 marca 2019 r. wynosić będzie 1100 zł⁵⁰. Jeśli nie zgadzamy się z decyzją w sprawie rodzicielskiego świadczenia uzupełniającego, mamy prawo:

- w ciągu 14 dni od otrzymania decyzji zgłosić wniosek do prezesa ZUS lub KRUS o ponowne rozpatrzenie sprawy,
- w ciągu 30 dni od doręczenia decyzji zgłosić skargę do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie za pośrednictwem Prezesa ZUS lub KRUS.

Jeśli nie zgadzamy się z decyzją wydaną po ponownym rozpatrzeniu sprawy, mamy prawo złożyć skargę do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie.

Można również złożyć odwołanie do sądu, jeśli nie zgadzamy się z decyzją w sprawie:

- ponownego ustalenia wysokości rodzicielskiego świadczenia uzupełniającego,
- ustania prawa do tego świadczenia,
- wypłaty tego świadczenia,
- zwrotu nienależnie pobranego świadczenia.

W takiej sytuacji odwołanie należy złożyć do sądu okręgowego – sądu pracy i ubezpieczeń społecznych⁵¹.

Kolejnym ważnym elementem wspierającym rodzinę w Polsce jest tzw. Karta Dużej Rodziny. Ogólnopolska Karta Dużej Rodziny to system zniżek dla rodzin wielodzietnych. Przysługuje niezależnie od dochodu, rodzinom z przynajmniej trojgiem dzieci:

- w wieku do ukończenia 18. roku życia,
- w wieku do ukończenia 25. roku życia, w przypadku, gdy dziecko uczy się w szkole lub w szkole wyższej,
- bez ograniczeń wiekowych, w przypadku dzieci legitymujących się orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem.

Dotyczy to także rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka. Karta przyznawana jest każdemu członkowi rodziny. Dochód rodziny nie jest kryterium przyznania Karty.

Prawo do posiadania Karty przysługuje członkowi rodziny wielodzietnej, który jest:

1. osobą posiadającą obywatelstwo polskie, mającą miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;

2. cudzoziemcem mającym miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej, zezwolenia na pobyt czasowy udzielony w związku z okolicznością, o której mowa w art. 186 ust. 1 pkt. 3 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. poz. 1650 oraz z 2014 r. poz. 463 i 1004), lub w związku z uzyskaniem w Rzeczypospolitej Polskiej statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej, jeżeli zamieszkuje z członkami rodziny na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;

3. mającym miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej, państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym lub Konfederacji Szwajcarskiej oraz członkom jego rodziny w rozumieniu art. 2 pkt. 4 ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz.U. z 2014 r. poz. 1525), posiadającym prawo pobytu lub prawo stałego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Ważne jest, aby w chwili składania wniosku rodzina spełniała wskazane warunki. Jeśli w chwili składania wniosku rodzina nie ma na utrzymaniu co najmniej trojga dzieci spełniających wymienione wyżej warunki, Karta Dużej Rodziny nie będzie przysługiwała żadnemu z jej członków. Karta jest wydawana bezpłatnie, każdemu członkowi rodziny. Rodzice, przez których rozumie się także rodziców zastępczych lub osoby prowadzące rodzinny dom dziecka, mogą korzystać z Karty dożywotnio, dzieci – do 18 roku życia lub do ukończenia nauki, maksymalnie do osiągnięcia 25 lat. Osoby posiadające orzeczenie o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności otrzymują Kartę na czas trwania orzeczenia o niepełnosprawności. Karta przyznawana jest dzieciom umieszczonym w rodzinnej pieczy zastępczej na czas umieszczenia w danej rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka⁵². Należy podkreślić, że Karta oferuje system zniżek oraz dodatkowych uprawnień. Jej posiadacze mogą korzystać z katalogu oferty kulturalnej, rekreacyjnej czy transportowej na terenie całego kraju. Dzięki Karcie osoby

⁵² *Czym jest Karta Dużej Rodziny? – informacja z dnia 10 września 2016 r.*, <http://www.mpips.gov.pl> (data dostępu: 19.09.2019).

z rodzin wielodzietnych mogą korzystać m.in. z ustawowych zniżek na przejazdy kolejowe – rodzice lub małżonkowie rodziców 37% na bilety jednorazowe lub 49% na miesięczne; zniżek w opłatach paszportowych – 75% w przypadku dzieci i 50% w przypadku rodziców i małżonków rodziców oraz darmowych wstępów do parków narodowych. Zniżki mogą oferować nie tylko instytucje publiczne, ale również przedsiębiorcy prywatni, którzy przystępując do programu zyskują prawo do posługiwania się znakiem „Tu honorujemy Kartę Dużej Rodziny”⁵³. Jednakże należy wspomnieć, że Karta Dużej Rodziny ma również swoje słabe strony. Przede wszystkim są nimi za niskie zniżki w sklepach z drogiem asortymentem, tym samym mało atrakcyjna oferta sklepów, częstotliwość przedłużania karty. Najwyższa Izba Kontroli zwraca uwagę, że duża część rodzin wielodzietnych nadal nie uczestniczy w programie. Kartę Dużej Rodziny założyło na razie jedynie 41 proc. uprawnionych. Z ankiety przeprowadzonej przez NIK wynika, że duża część rodzin wielodzietnych nie przystąpiła do programu, bo w pobliżu ich miejsca zamieszkania brakowało miejsc, firm i usług, które proponowałyby ofertę zniżkową. Ankietowane rodziny nie zawsze wiedziały też, gdzie i jak mogą z Karty skorzystać. Często wskazywano także na nieciekawe zniżki i nieatrakcyjną listę podmiotów, które je oferują⁵⁴. Pomysłodawcy powinni rozszerzyć swoją ofertę o sklepy obuwnicze, spożywcze, część rekreacyjną oraz basenową, która powinna być bardziej rozbudowana, wprowadzenie opcji zniżkowej w szkołach językowych czy wsparcie edukacji (np. zakup książek ze zniżką). W mojej ocenie należałoby przeprowadzić badania ankietowe wśród rodzin, które korzystają z Karty Dużej Rodziny, aby wzmocnić jej słabe strony oraz zdobyć wiedzę, czego oczekują beneficjenci.

Dnia 1stycznia 2017 r. weszła w życie ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”⁵⁵. Ustawodawca wprowadził wypłatę „jednorazowego świadczenia z tytułu urodzenia się dziecka, u którego zdiagnozowano ciężkie i nieodwracalne upośledzenie albo nieuleczalną chorobę zagrażającą życiu, które powstały w prenatalnym okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu”. Przysługuje ono w przypadku łącznego spełnienia następujących warunków:

- 1) dziecko urodzi się żywe,
- 2) kobieta pozostawała pod opieką medyczną najpóźniej od 10 tygodnia ciąży do porodu, co potwierdzono stosownym zaświadczeniem lekarskim lub zaświadczeniem wystawionym przez położną,
- 3) wniosek zostanie złożony w terminie 12 miesięcy od dnia narodzin dziecka,

⁵³ *Duża rodzina. Czym jest Karta Dużej Rodziny?*, <https://rodzina.gov.pl> (data dostępu: 19.09.2019).

⁵⁴ NiK o Karcie Dużej Rodziny, www.nik.gov.pl (data dostępu: 30.08.2019).

⁵⁵ Dz. U. z 2016r., poz. 1860.

4) osoba uprawniona posiada zaświadczenie lekarza ubezpieczenia zdrowotnego o ciężkim i nieodwracalnym upośledzeniu albo nieuleczalnej chorobie zagrażającej życiu dziecka, które powstały w prenatalnym okresie jego rozwoju lub w czasie porodu.

Urodzenie żywego dziecka skutkuje spełnieniem warunku uprawniającego do ubiegania się o jednorazowe świadczenie. W tym zakresie nie ma znaczenia czas, przez jaki dziecko po urodzeniu było żywe. Po ustaleniu, że dziecko urodziło się żywe i zostały spełnione pozostałe przesłanki ustawowe, organ powinien przyznać prawo do jednorazowego świadczenia z tytułu urodzenia się żywego dziecka⁵⁶. Program „Za życiem” skierowany jest również do rodzin z dzieckiem legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o lekkim lub umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności określonym w przepisach o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, a także do dzieci i młodzieży posiadających odpowiednio opinię o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka, orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego lub orzeczenie o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych (o których mowa w przepisach ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe) i ich rodzin⁵⁷. Na podstawie ww. ustawy opracowany został program kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”, przyjęty uchwałą Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 2016 r.

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej zajmuje się również szeroko pojętą polityką dotyczącą świadczeń rodzinnych. Pracownicy na bieżąco dokonują opracowań danych statystycznych w celu zdobycia informacji m.in. w jaki sposób, z jaką częstotliwością, jakie podmioty są uprawnione do otrzymywania świadczeń rodzinnych. Wśród świadczeń rodzinnych, które są wypłacane przez państwo wyróżnić można: zasiłki rodzinne, dodatki do zasiłku rodzinnego, świadczenia opiekuńcze, jednorazową zapomogę z tytułu urodzenia się dziecka, zapomogę z tytułu urodzenia, wypłacaną ze środków własnych gminy. Funkcjonujący aktualnie system świadczeń rodzinnych został wprowadzony 1 maja 2004 r. Podstawę prawną systemu stanowi ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych⁵⁸. System świadczeń rodzinnych jest systemem pozaubezpieczeniowym, zorganizowanym na zasadzie zaopatrzeniowej, finansowanym z budżetu państwa. System świadczeń rodzinnych oparty jest o zasadę pomocniczości, uwzględniającą regułę, że osobami w pierwszej kolejności zobowiązanymi dołożenia na utrzymanie dzieci są ich rodzice. W przypadku, gdy ich środki i uprawnienia są niewystarczające do wychowania i utrzymania dzieci, przysługuje pomoc państwa

⁵⁶ A. Brzezińska, *Ustawa za życiem oraz inne zmiany w pomocy społecznej 2017*, Warszawa 2017, s. 6.

⁵⁷ <https://www.gov.pl/web/rodzina/cel-programu> (data dostępu: 19.09.2019).

⁵⁸ Ustawa z 28.11.2003 r. o świadczeniach rodzinnych, Dz.U. z 2015 r., poz.114 z późn. zm.

w postaci świadczeń rodzinnych. W sytuacji osób samotnie wychowujących dzieci oznacza to konieczność zasądzenia alimentów na rzecz dziecka od drugiego z rodziców (wymóg ten nie dotyczy jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka). Świadczenia rodzinne uzależnione od spełniania kryterium dochodowego są udzielane na roczne okresy zasiłkowe. Przy ustalaniu uprawnień do świadczeń rodzinnych, uzależnionych od kryterium dochodowego, brane są pod uwagę dochody osiągnięte w roku poprzedzającym okres zasiłkowy. W przypadkach określonych w ustawie dochód ten pomniejsza się o dochód utracony lub powiększa o dochód uzyskany⁵⁹.

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w imieniu rządu stoi na straży przestrzegania prawa oraz wypełniania wszelkich zadań w oparciu o aktualną politykę rządową oraz akty prawne. Każdego roku sporządza szczegółową informację, wykorzystując dane z poszczególnych instytucji (np. gmin) i tworzy raport z danych statystycznych. Zatem, obok posiadania dziecka na utrzymaniu, głównym kryterium uprawniającym do zasiłku rodzinnego jest przeciętny miesięczny dochód, w przeliczeniu na osobę w rodzinie. Kryterium dochodowe dotyczy dochodu netto, tj. po odliczeniu podatku dochodowego i składek na ubezpieczenie społeczne oraz na ubezpieczenie zdrowotne. Do 31 października 2015 r. kryterium dochodowe wynosiło 574 zł na osobę lub 664 zł na osobę, jeśli w rodzinie wychowuje się dziecko niepełnosprawne. W 2015 r., w ramach przypadającej co 3 lata weryfikacji, dwuetapowo zostało podniesione kryterium dochodowe uprawniające do świadczeń rodzinnych (tj. od 1 listopada 2015 r. i od 1 listopada 2017 r.). Od 1 listopada 2015 r. do chwili obecnej (w 2019 r.) kryterium dochodowe wynosi 674 zł na osobę lub 764 zł, jeśli w rodzinie wychowuje się dziecko niepełnosprawne.

Określone w ustawie kryterium dochodowe powinny spełniać rodziny ubiegające się o zasiłek rodzinny oraz dodatki do niego, a także osoby ubiegające się o specjalny zasiłek opiekuńczy (w tym przypadku kryterium dochodowe do 31 października 2015 r. wynosiło 664 zł na osobę w rodzinie, zaś od 1 listopada 2015 r. – 764 zł netto). Specjalny zasiłek rodzinny funkcjonuje od 1 stycznia 2013 r. Zasiłek ten przysługuje osobom, na których zgodnie z przepisami ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2012 r. poz. 788 i 1529 oraz z 2013 r. poz. 1439) ciąży obowiązek alimentacyjny, a także małżonkom, jeżeli:

- nie podejmują zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej lub
 - rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej
- w celu sprawowania stałej opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnospraw-

⁵⁹ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Informacja o realizacji świadczeń rodzinnych w 2015 r.*, s. 4, <http://www.mpips.gov.pl> (data dostępu: 19.09.2019).

ności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji⁶⁰. Wysokość specjalnego zasiłku rodzinnego od 1 listopada 2018 r. wynosi 620 złotych.

Jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka (tzw. becikowe) przysługuje, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę nie przekroczy kwoty 1922,00 zł netto. W obecnym stanie prawnym, tj. od 1 listopada 2019 r. do 31 października 2020 r. kwoty zasiłku rodzinnego wynoszą odpowiednio:

- 95 zł na dziecko w wieku do ukończenia 5. roku życia;
- 124 zł na dziecko w wieku powyżej 5. roku życia, do ukończenia 18. roku życia;
- 135 zł na dziecko w wieku powyżej 18. roku życia, do ukończenia 24. roku życia.

Do zasiłku rodzinnego przysługują dodatki z następujących tytułów:

- a) urodzenia dziecka (1000 zł na dziecko; świadczenie jednorazowe);
- b) opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego (400 zł miesięcznie);

c) samotnego wychowywania dziecka (170 zł miesięcznie na dziecko, nie więcej niż 340 zł na wszystkie dzieci, w przypadku dzieci niepełnosprawnych kwotę dodatku zwiększa się o 80 zł, nie więcej niż o 160 zł na wszystkie dzieci, od 1 listopada 2015 r. – 185 zł nie więcej niż 370 zł na wszystkie dzieci, w przypadku dzieci niepełnosprawnych kwotę dodatku zwiększa się o 80 zł, nie więcej niż o 160 zł);

d) wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej – na trzecie i kolejne dziecko w rodzinie (80 zł miesięcznie, od 1 listopada 2015 r. – 90 zł miesięcznie);

e) kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego (60 zł na dziecko do 5. roku życia, 80 zł – na dziecko od 5. do 24. roku życia; od 1 listopada 2015 r. – odpowiednio 80 zł i 100 zł);

f) rozpoczęcia roku szkolnego (100 zł; świadczenie jednorazowe);

g) podjęcia przez dziecko nauki poza miejscem zamieszkania (90 zł na internat/stancję lub 50 zł na dojazd do szkoły, od 1 listopada 2015 r. odpowiednio 105 i 63 zł).

Aby skorzystać z dodatków należy przede wszystkim mieć prawo do zasiłku rodzinnego. Ponadto, do każdego z dodatków wymagane jest spełnienie dodatkowych warunków związanych z tytułem (powodem) jego przyznania. Jednocześnie można pobierać kilka rodzajów dodatków⁶¹. Innym świadcze-

⁶⁰ <https://www.gov.pl/web/rodzina/specjalny-zasilek-opiekunczy> (data dostępu: 19.09.2019).

⁶¹ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Informacja o realizacji świadczeń rodzinnych w 2015 r.*, s. 4–6, <http://www.mpips.gov.pl> (data dostępu: 19.09.2019).

niem, z którego może skorzystać rodzina jest zasiłek pielęgnacyjny. Zasiłek ten przyznaje się w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Podmiotem uprawnionym do otrzymania tego rodzaju zasiłku jest niepełnosprawne dziecko, osoba niepełnosprawna w wieku powyżej 16. roku życia, jeżeli legitymuje się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności, osoba niepełnosprawna w wieku powyżej 16. roku życia, jeżeli legitymuje się orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, jeżeli niepełnosprawność powstała w wieku do ukończenia 21 lat, osobie, która ukończyła 75 lat. Wysokość zasiłku pielęgnacyjnego od 1 listopada 2019 r. wynosi 215, 84 złotych miesięcznie.

Świadczenia rodzinne wypłaca się nie później niż do ostatniego dnia miesiąca, za który przyznane zostało świadczenie rodzinne. W przypadku złożenia wniosku w sprawie ustalenia prawa do świadczeń rodzinnych po 10 dniu miesiąca, świadczenia rodzinne za dany miesiąc wypłaca się najpóźniej do ostatniego dnia miesiąca następującego po miesiącu, w którym złożono wniosek. W przypadku, gdy osoba ubiegająca się o świadczenia rodzinne na nowy okres zasiłkowy złoży wniosek wraz z dokumentami do dnia 30 września, ustalenie prawa do świadczeń rodzinnych oraz wypłata świadczeń przysługujących za listopad następuje do 30 listopada. Gdy osoba ubiegająca się o świadczenia rodzinne na nowy okres zasiłkowy złoży wniosek wraz z dokumentami w okresie od 1 października do 30 listopada, ustalenie prawa do świadczeń rodzinnych oraz wypłata świadczeń przysługujących za listopad następuje do 31 grudnia. W przypadku złożenia nieprawidłowo wypełnionego wniosku podmiot realizujący świadczenia wzywa pisemnie osobę ubiegającą się o świadczenia do poprawienia lub uzupełnienia wniosku w terminie 14 dni od dnia otrzymania wezwania. Gdy osoba złoży wniosek bez wymaganych dokumentów, podmiot realizujący świadczenia przyjmuje wniosek i wyznacza termin nie krótszy niż 14 dni i nie dłuższy niż 30 dni na uzupełnienie brakujących dokumentów. Niezastosowanie się do wezwania skutkuje pozostawieniem wniosku bez rozpatrzenia⁶².

Kolejnym ważnym świadczeniem możliwym do uzyskania jest zasiłek opiekuńczy. Zasiłek opiekuńczy⁶³ należy się każdej osobie ubezpieczonej, objętej ubezpieczeniem chorobowym, która jest zwolniona z wykonywania pracy, ponieważ musi sprawować osobistą opiekę nad dzieckiem do lat ośmiu w przypadku porodu, choroby lub pobytu w stacjonarnym zakładzie opieki zdrowotnej małżonka, który do tej pory stale opiekował się dzieckiem. Zasiłek opiekuńczy przysługuje również w przypadku niespodziewanego za-

⁶² Ustalenia prawa do świadczeń rodzinnych oraz ich wypłata następują na wniosek, <https://rodzina.gov.pl> (data dostępu: 20.09.2019).

⁶³ Ustawa z 25.06.1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (Dz.U. z 2014 r. poz. 159 ze zm.).

mknięcia żłobka, przedszkola lub szkoły, do której uczęszczało dziecko, w przypadku konieczności sprawowania opieki nad chorym dzieckiem w wieku do lat 14 lub innym chorym członkiem rodziny, np. małżonkiem, rodzicami, teściami czy rodzeństwem. Prawo do zasiłku opiekuńczego przysługuje zarówno matce, jak i ojcu dziecka, ale zasiłek wypłaca się tylko jednemu rodzicowi, a mianowicie temu, który złożył wniosek o wypłatę zasiłku za dany okres. Ponadto, zasiłek opiekuńczy przysługuje nie dłużej niż 60 dni w roku kalendarzowym – w sytuacji sprawowania opieki nad zdrowym dzieckiem do lat ośmiu lub chorym dzieckiem do lat 14, albo 14 dni w roku kalendarzowym – w sytuacji sprawowania opieki nad dzieckiem w wieku ponad 14 lat lub nad innymi chorymi członkami rodziny. Zasiłek opiekuńczy nie zostanie wypłacony, jeżeli w gospodarstwie są obecni inni członkowie rodziny, którzy mogliby zapewnić opiekę. Jednak w przypadku, kiedy opieka dotyczy chorego dziecka do lat dwóch, nawet obecność innych członków rodziny nie wyklucza prawa do zasiłku opiekuńczego. Zasiłek opiekuńczy nie przysługuje za okres, w którym osoba ubezpieczona zachowuje nadal prawo do wynagrodzenia, w okresie urlopu wychowawczego lub bezpłatnego, w okresie tymczasowego aresztowania lub odbywania kary pozbawienia wolności (chyba że aresztowany wykonuje odpłatną pracę na podstawie skierowania do pracy i jest ubezpieczony chorobowo) oraz za okres objęty zaświadczeniem lekarskim, kiedy podczas zwolnienia lekarskiego wykonywano pracę zarobkową. Zasiłek opiekuńczy przysługuje w wysokości 80% wynagrodzenia stanowiącego podstawę wymiaru zasiłku. Podstawa wymiaru zasiłku to przeciętne miesięczne wynagrodzenie pracownika wypłacone za okres dwunastu miesięcy poprzedzających powstanie niezdolności do pracy. Do ustalenia podstawy wymiaru bierze się pod uwagę przychód stanowiący podstawę wymiaru składki na ubezpieczenie chorobowe, po odliczeniu potrąconych przez pracodawcę składek na ubezpieczenie społeczne⁶⁴. Nowe przywileje dla osób wychowujących niepełnosprawne dzieci wprowadziła 6 czerwca 2018 r. ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o zmianie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych i niektórych innych ustaw. Akt ten wprowadza nowe zmiany odnoszące się do czasu pracy, dotyczącego pracownika zatrudnianego w zakładzie pracy. Pracodawca powinien uwzględnić wniosek pracownika dotyczący zmiany czasu pracy, który został złożony w formie papierowej lub elektronicznej. Zmiany te mogą dotyczyć: przerywanego czasu pracy, ruchomego czasu pracy, indywidualnego czasu pracy. W stosunku do tych pracowników – rodziców dziecka lub dzieci niepełnosprawnych – istnieje możliwość wykonywania pracy w formie zdalnej, czyli telepracy, o ile specyfika rodzaju pracy/stanowiska na to pozwala. Pracodawca może odmówić przyjęcia zaproponowanych przez rodzica możliwości

⁶⁴ <https://obywatel.gov.pl/dzieci/zasilek-opiekunczy-na-opieke-nad-chorym-dzieckiem> (data dostępu: 9.09.2019).

świadczenia pracy w inny sposób, jeżeli specyfika zakładu pracy na to nie pozwala. Z dniem 6 czerwca 2018 r. rodzice dzieci z niepełnosprawnościami zyskali nowe uprawnienia do zasiłku opiekuńczego. Dotyczą one rodziców, którzy opiekują się: chorym dzieckiem legitymującym się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki, lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji, do ukończenia 18 lat, a także dzieckiem legitymującym się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności, albo orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji do ukończenia 18 lat, w przypadku: porodu lub choroby małżonka ubezpieczonego, rodziców dziecka stale opiekujących się dzieckiem, jeżeli poród lub choroba uniemożliwia temu małżonkowi, lub rodzicowi sprawowanie opieki. Ponadto, wskazane zapisy mają zastosowanie w przypadku pobytu małżonka ubezpieczonego lub też rodziców dziecka stale opiekujących się dzieckiem w szpitalu albo innym zakładzie leczniczym podmiotu leczniczego, wykonującego działalność w rodzaju stacjonarnych i całodobowych świadczeń zdrowotnych.

Można postawić pytanie, dlaczego omówiony został zasiłek opiekuńczy a nie zasiłek rodzicielski? W przepisach dotyczących zasiłku opiekuńczego dokonano wiele zmian, w szczególności dotyczących podmiotów z niego korzystających – rodziców dzieci niepełnosprawnych. Dodatkowo wprowadzono szereg udogodnień w zakresie czasu pracy, a mianowicie możliwości połączenia sprawowania opieki nad dzieckiem niepełnosprawnym z wykonywaniem pracy.

Podsumowanie

W kraju zauważa się tendencję starzenia się społeczeństwa, toteż każda władza rządząca powinna w szczególności prowadzić odpowiednią politykę prorodziną. W chwili obecnej już nie ma tzw. zastępowalności pokoleniowej, więcej obywateli przechodzi na emeryturę lub rentę niż rodzi się dzieci. Tym samym mniej osób pracuje na obecne emerytury, a należy zauważyć, że Zakład Ubezpieczeń Społecznych wypłaca świadczenia emerytalne z bieżących finansów. Jan Paweł II w Krakowie w 1979 r. wypowiedział słowa odnoszące się do dzieci: „Jesteście przyszłością świata, narodu, kościoła. Od Was zależy jutrzejszy dzień”. Ważne jest, aby polityka prorodzinna rozwijała się, gdyż społeczeństwo i dzieci mają znaczny wpływ na gospodarkę oraz jej rozwój.

Cały system emerytalny może zachwiać się bez zatrudniania młodych ludzi, którzy mogliby mieć dzieci. Jednakże warto pomyśleć nad polityką zatrudnieniową, która byłaby przyjazna młodym małżeństwom czy rodzinom. Pracodawcy obawiają się nowych przepisów, dotyczących urlopów rodzicielskich, a pracownicy rodzące dzieci boją się zwolnienia z pracy. Przy pomocy właściwie skonstruowanego mechanizmu, państwo realizuje ogólny cel zabezpieczenia społecznego, jakim jest socjalne wsparcie obywateli, a silnie rozczłonkowany układ zapewnia kompleksową ochronę, wypełniając cechy metody ubezpieczeniowej-partycypacyjnej (składkowej), opiekuńczej – subsydiarnie realizowanej wobec członków wspólnoty samorządowej oraz przyjmującej cechy obu wspomnianych filarów – metody zaopatrzeniowej – realizowanej przez państwo ze względu na konieczność zaspokojenia lub kompensacji potrzeb lub uznania istotnych zasług obywateli⁶⁵.

Wykaz literatury

- Andrzejewski M., *Prawna ochrona rodziny*, Warszawa 1999.
- Borysiak W., [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016.
- Brzezińska A., *Ustawa za życia oraz inne zmiany w pomocy społecznej 2017*, Warszawa 2017.
- Chmaj M., *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji RP*, Warszawa 2008.
- Dobrowolski M., *Status prawny rodziny w świetle nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 4.
- Dobrowolski M., *Rodzina jako wartość konstytucyjna w orzecznictwie TK (1996–2007)*, [w:] P. Czarnek (red.), M. Dobrowolski (red.), *Rodzina jako podmiot prawa*, Zamość 2012.
- Gizbert-Studnicki T., Grabowski A., *Normy programowe w konstytucji*, [w:] J. Trzcіński (red.), *Charakter i struktura norm konstytucji*, Warszawa 1995.
- Gromada A., *Czemu służy Program Rodzina 500 Plus? Analiza celów polityki publicznej i polityki partyjnej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2018, Rok LXXX, z. 3.
- Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2006.
- Kowalski G., *Założenia prawa rodzinnego w świetle Konstytucji*, [w:] P. Kasprzyk (red.), P. Wiśniewski (red.), *Prawo rodzinne w dobie przemian*, Lublin 2009.
- Kulig K., *Członek najbliższej rodziny jako osoba nabywająca uprawnienia związane z rodzicielstwem*, „Monitor Prawa Pracy” 2016, nr 3.
- Liszczyk T., *Prawo pracy instrumentem polityki prorodzinnej państwa*, „PiZS” 2007, nr 6.
- Maj E., *Istota systemu zabezpieczenia społecznego w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Finansów i Prawa w Bielsku-Białej” 2015.
- Mędrala M., *Uprawnienia rodzicielskie dla członków najbliższej rodziny pracownika*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2016.

⁶⁵ E. Maj, *Istota systemu zabezpieczenia społecznego w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Finansów i Prawa w Bielsku-Białej” 2015, nr 1, s. 127.

- Mierzywiński B., *Zjawisko bezrobocia a życie rodzinne*, [w:] W. Nowak, M. Tunkiewicz (red.), *Rodzina w jednoczącej się Europie*, Olsztyn 2013.
- Stadniczenko S.Ł., *Rodzina i jej prawa w świetle Karty Praw Rodziny*, [w:] T. Jasudowicz (red.), *Prawa rodziny – prawa w rodzinie w świetle standardów międzynarodowych. Materiały Krajowej Konferencji Naukowej*, Toruń 1999.
- Serafin K., *Ochrona rodziny w świetle przepisów prawa pracy*, Łódź 2018.
- Smyczyński T., *Rodzina i prawo rodzinne w świetle nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 11/12.
- Ziółkowska K., *Rola Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej jako władzy wykonawczej w zakresie prawa pracy*, [w:] P. Majer, M. Kowalczyk (red.), *Władza w prawie*, Olsztyn 2014.
- Zubik M., *Podmioty konstytucyjnych wolności, praw i obowiązków*, „Przegląd Legislacyjny” 2002, nr 2.
- Zyśk P., *Rządowy program „Rodzina 500plus” a problem obniżania należnych świadczeń alimentacyjnych – sygnalizacja problemu na tle poprzedniego i obecnego stanu prawnego*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 24.

Summary

Legal instruments for social security of the family

Key words: family, social policy, parental right, child, labour law.

Security of employment nowadays is an important element of the individual's functioning in the state. When economic development in the country increases – new employment opportunities also appear. Growth in employment is a condition for further economic development. With the economic difficulties of the state, high unemployment and a slowing economy – there are also demographic problems. The issue of benefits available through the Polish social system for full and incomplete families and the legal basis for their granting require clarification. The Constitution of the Republic of Poland puts families under the protection of the state, which should properly implement a family-oriented policy and, above all, protection from a legal point of view. State policy should be aimed at providing the best conditions for starting and expanding families, in order to secure generational replacement and a fair pension system. Legal regulations indicate which rights families can use.